

14. a. LUDOLF VAN SAKSEN, *Vita Jesu Christi e quatuor evangelii et scriptoribus orthodoxis concinnata, Pars prima*, kap. 1-61. - Oud-Turnhout, Korsendonk, ca. 1460.

Perkament; 1 + 202 + 1 bladen; blad en bladspiegel resp. 337 × 227 mm en 243 × 153 mm; twee kolommen, met loodstift afgeschreven en gelinieerd; 41 regels. Verschillende handen (littera bastarda). Een opengewerkte rood-blauwe initiaal met rood en zwart penwerk, negen regels hoog; opengewerkte rode lombarden met rood of zwart en blauwe lombarden met rood penwerk, drie à zes regels hoog; rode en blauwe lombarden, één à drie regels hoog; rode opschriften; rood doorstreepte hoofdletters; rode koptitels; evangelieteksten rood onderstreept; moderne potloodfoliëring. Op een strook perkament, op de binnenzijde van het voorbord geplakt: Liber canonicorum regularium in Korsendonck prope turnhout. Oor-

spronkelijke zwijnsleren band op houten borden; voor- en achterplat met driedubbele filets (ruitpatroon) versierd; rug met gezeemd varkensleer vernieuwd; hoeken en randen met zwijnsleer bijgewerkt; sporen van knoppen en twee riemsluitingen; op het voorplat titel onder een laag hoorn in een koperen lijst: Primum volumen vite ihesu xpristi Jn korsSENDONCK; vijf ribben; op fol. 1 r° en 202 v° een rode ronde stempel van de Bibliothèque Nationale te Parijs.

Afb. 14

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 311

b. LUDOLF VAN SAKSEN, *Vita Jesu Christi e quatuor evangeliis et scriptoribus orthodoxis concinnata, Pars prima*, kap. 62-92 en *pars secunda*, kap. 1-50. — Oud-Turnhout, Korsendonck, ca. 1460.

Perkament; 1 + 1 + 246 + 1 + 1 bladen; blad en bladspiegel resp. 332 × 230 mm en 242 × 156 mm; twee kolommen, met loodstift afgeschreven en gelinieerd; 41 regels. Twee handen (littera bastarda). Een opengewerkte rood- blauwe initiaal met rood en paars penwerk, zeven regels hoog; rode en blauwe lombarden, drie of vier regels hoog; rode lombarden, twee regels hoog; rode opschriften en koptitels; rood doorstreepte hoofdletters; rode koptitels en paragraaftekens; evangelieteksten rood onderstreept; moderne potloodfoliëring. Op een strook perkament, op de versozijde van het perkamenten schutblad voorin geplakt: In restauratio vrbis Romane Quinterij septem scripti per Henricum familiarem dominij Episcopi Tyrazonensis Habuit duc[...]; daarachter in een latere hand: Partim a Barent Schaden Monasteriensi. Zeventiende-eeuwse zwijnsleren band op houten borden; voor- en achterplat met dubbele filets (ruitpatroon) versierd; rug met bruin segrijn vernieuwd; drie hoeken met zwijnsleer bijgewerkt; perkamenten schutbladen voor- en achterin blijkens lijmsporen oorspronkelijk op de binnenzijde van resp. het voor- en het achterbord geplakt; op de versozijde van het perkamenten schutblad voorin een oude signatuur: X.I.; vijf ribben; op fol. 2 r° en 246 v° een rode ronde stempel van de Bibliothèque Nationale te Parijs.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 389

c. LUDOLF VAN SAKSEN, *Vita Jesu Christi e quatuor evangeliis et scriptoribus orthodoxis concinnata, Pars secunda*, kap. 51-89. — Oud-Turnhout, Korsendonck, ca. 1460.

Perkament; 1 + 208 + 1 bladen; blad en bladspiegel resp. 330 × 230 mm en 235 × 156 mm; twee kolommen, met loodstift afgeschreven en gelinieerd; 44 regels. Twee handen (littera bastarda). Een blauwe initiaal met rood en paars penwerk, zes regels hoog; rode lombarden met paars penwerk, drie à vijf regels hoog; rode lombarden, één à drie regels hoog; rode opschriften; rood doorstreepte hoofdletters; evangelieteksten rood doorstreept; oude foliëring met rode Arabische cijfers; moderne foliëring met zwarte inkt. Zeventiende-eeuwse zwijnsleren band op houten borden; voorplat met rolstempel en driedubbele filets, achterplat slechts met driedubbele filets versierd; rug met gezeemd zwijnsleer vernieuwd; drie hoeken met zwijnsleer bijgewerkt; fol. 1 blijkens lijmsporen oorspronkelijk op de binnenzijde van het voorbord geplakt; op fol. 1 v°, bovenaan, een oude signatuur: X.I; zes ribben; op fol. 3 r° en 208 r° een rode ronde stempel van de Bibliothèque Nationale te Parijs.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 151

Quapit prologus in vitam ihesu.
Fundamentum
 alud nemo pō
 ponē ut ait a
 postolus pter
 id qd positi est
 qd est xpūs ihe
 sus. Cū dicit
 augustinus qd de
 us est res sume
 sufficiens et homo res sume deficiens.
 et q tale bonū deus est ut nemini de
 ferēt eū bene sit: idēo quicūq; rui
 nā defectū suozū euadē et in spū
 repari desiderat: necē est ei ut a fun
 damēto pcedo nō recedat: qā in eo
 omīoda remedia suis nēcessitatib; in
 ueniet. primo itaq; pccōr; cupiens
 sarrinā pccōrū suozū deponē et ad re
 quē aie puenire: audiat deū pccōres
 tuitantē et dicentē. Vēite ad me
 nes qui laboratis labore victozū et
 onēati estis sarrina pccōrū et ego
 reficiā vos sanādo ac refouēdo et
 iuenietis requē aīnibus vīs et hic
 et in futuro. Audiat ergo egrotus
 piū medicū et sollicitū: et vēiet ad
 ipm per pfundā cōtitionē et stu
 diosū ppositū semp declinādi a ma
 lo et faciēdi bonū. Secūdo pccōr; si
 iā in xpō fidelis effectus tamq̄m
 ipi per pūam recōsiliat; studeat
 diligētissime medico suo adherē.
 suā familiaritatē acquirē. et eius
 scīssimā vitā recogitādo omī qua
 poterit deuotione. Caueat tñ pui
 de ne cursorie ipām vitā legendo
 trāseat: sed seriatim aliqd de ea per
 diem in quo sabbatū delicatū pie
 meditatiois xpō cotidie celebrādo
 et cogitatioēs et affectioēs orōnes

et laudes totūq; opus diei ad illud
 reducēdo in xpō delectur a tumultu
 exteriorū et mūdanozū ipodi
 mētozū resesce et suauit; obdormi
 re: et ad illud vbicūq; fuerit velut
 ad certū et piū refugū contra vi
 ciosas hūane ifirmitatis varietate
 tes condie dei famlos ipungnātes
 sepe recurrere. Sepeius tamen
 recurrat ipē ad pcpna xpī xpī mēo
 ralia videlic; incarnationē natūita
 tem circūasione apparitionē pū
 tationē in tēplo passionē resurra
 tionē ascensionē scī spūs effusionem
 aduentū ad iudiciū. causa specia
 lis recordatiois et cōsolatiois: sic
 et ipām xpī vitā legat ut mores
 eius pro posse imitari studeat.
 parū enī pdest si legat nisi et imi
 tatus fuerit. Vñ bernardus. Cū
 tibi pdest piū saluatoris nomen
 lecturē in libris: nō studeas habē
 pietatē in moribus. Vñ et crisof
 tum. Qui legēs de deo vult iueni
 re deū festinet vitē digne deo: et
 ipā cōuersatio bona sit q̄si lāpas
 lūmīs nū oculos cordis eius vitā
 vērītatis aprens. Ista vita in sumo
 desiderio debet eē pccōr; ppter nul
 ra. pmo ppter remissionē pccōrū.
 Cū enī de se fecerit iudiciū se per
 cōfessionē accusando: et iusticiā
 pēnitentiā voluntariā assumendo:
 iā sollicitē ābulās cū deo suo pre
 dicto mō meditādo purgat nō
 modicū a sordib; pccōrū. deus
 enī cui adherēt ignis consumens
 est: purgationē pccōrū faciens.
 Secūdo ppter sui illuminationē.
 Ille enī cui assistit lux est in tene
 bus lucens: cui lūmīe illustra

Afb. 14. — Ludolf van Saksen, *Vita Jesu Christi e quatuor evangelii*, Pars prima, kap. 1-61. Oud-Turnhout, Korsendonk, ca. 1460. – Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 311, fol. 4r°. (Cat. 14.a).
 (Copyright: Brussel, Koninklijke Bibliotheek)

Deze drie handschriften bevatten samen een volledig afschrift van de *Vita Jesu Christi e quatuor evangelii et scriptoribus orthodoxis concinnata*, kortweg *Vita Christi* genoemd. Na jaren voorstudie moet Ludolf van Saksen (ca. 1300-1378) dit werk tussen 1348 en ca. 1360 hebben samengesteld, toen hij als gewoon monnik in het kartuizerklooster te Mainz verbleef. De *Vita Christi* is een uitvoerige summa, die de H. Schrift in omvang overtreft. Zij bevat niet alleen het verhaal van Christus' leven, lijden en verrijzenis, maar ook commentaren, meditaties en gebeden. Zij bestaat uit een *Prooemium*, een *Pars prima* en een *Pars secunda*. De *Pars prima* bestaat uit 92, de *Pars secunda* uit 89 hoofdstukken. Elk hoofdstuk, alsook het *Prooemium*, eindigt met een gebed. Deze gebeden, 182 in aantal, vormen op zichzelf een uitvoerig leven van Jezus in gebeden. Bovendien bevatten de kapitels 59-74 van de *Pars secunda*, handelend over de passie, nog 63 korte gebeden. In het laatste hoofdstuk is de bekende hymne *Jesu dulcis memoria* opgenomen, die uit 48 kwartijnen of 192 verzen bestaat. In de *Vita Christi* bevinden zich, met of zonder bronvermelding, duizenden citaten en excerpten, ontleend aan de H. Schrift en apocriefe evangeliën, alsook aan talrijke werken van kerkvaders en andere geestelijke schrijvers, meestal commentaren op en preken over de evangeliën of meditaties over het leven en lijden van Christus. Deze citaten en excerpten verlenen de *Vita Christi* een compilatorisch karakter, dat echter aan de hechte compositie van het werk geen afbreuk doet. De gebeden schijnen volledig het werk van Ludolf te zijn, niemand althans heeft tot dusver daarvan een bron kunnen aanwijzen. De *Vita Christi* is het belangrijkste ascetisch werk dat in de late middeleeuwen tot stand is gekomen. Vóór de uitvinding van de boekdrukkunst werden er, getuige het grote aantal bewaarde handschriften, tal van afschriften, meestal in twee of vier delen, van vervaardigd. Een afschrift van de *Vita Christi* ontbrak in geen enkele laat-middeleeuwse bibliotheek van enige betekenis. Reeds vóór de uitvinding van de boekdrukkunst werd zij geheel of gedeeltelijk in verschillende volkstalen vertaald, ook in het Middelnederlands. Na de uitvinding van de boekdrukkunst behoorde zij tot de eerste werken, die ter perse werden gelegd. Tot 1878 verschenen er, alleen al in de oorspronkelijke taal, een zestigtal uitgaven. Het hier besproken afschrift in drie delen is geschreven door verschillende kopiïsten, die voorbeeldig hebben samengewerkt, en is afkomstig uit Korsendonk, een priorij van reguliere kanunniken van de H. Augustinus te Oud-Turnhout. Na de opheffing van deze priorij in 1783 werden de drie handschriften naar Brussel gevoerd en in de Bourgondische Bibliotheek ondergebracht. In 1794 werden ze door Franse commissarissen in beslag genomen en naar Parijs gezonden, waar zij in de Bibliothèque Nationale terecht kwamen. In 1815 werden zij aan de Bourgondische Bibliotheek teruggegeven. In 1837 werd de

Bourgondische Bibliotheek met de pas gestichte Koninklijke Bibliotheek
samengevoegd. [J.D.]

A. SANDERUS, *Bibliotheca Belgica manuscripta*, II, Insulis, 1644, p. 65; VAN DEN GHEYN, III, p. 300, nr. 2127 en p. 301, nr. 2128, en V, p. 688, nr. 3578; D. DE BRUYNE, *De la provenance de quelques manuscrits*, Revue Bénédictine, 46, 1934, p. 114, nr. 111-113; W. LOURDAUX en E. PERSOONS, *De bibliotheken en scriptoria van de Zuidnederlandse kloosters van het Kapittel van Windesheim*, Archief- en Bibliotheekwezen in België, 37, 1966, p. 69; BÉNÉDICTINS DU BOUVERET, *Colophons de manuscrits occidentaux des origines au XVIe siècle*, Fribourg (Suisse), II, 1967, p. 353, nr. 6373, en III, 1973, p. 146, nr. 8597; E. PERSOONS, *Domus beatae Mariae in Korsendonk (Korsendonk, oud-Turnhout)*, Monasticon Windeshemense, I. Belgien, Brüssel, 1976, p. 73 en 74.
